מנורת המאור — ב' דרך ארץ הראויה לזקנים

השער השני: בדרך ארץ הראוי לזקנים

כשיראה אדם שזרקה בו שיבה והזקין, יפרוש מדרכי הנערים וממעשיהם, ולא ידמה להם לא במלבוש ולא בדבור [ולא באחד] מהדברים שהבחורים נוהגין. ויפשפש במעשיו ויעשה תשובה. ולא ישב בישיבה של נערים ושל עמי הארץ, ולא יסעוד בסעודה שבחורים מסובין בה. וישב תמיד עם תלמיד חכם, כדי שישמע מפיהם דברי תורה ויזכה בהם לחיי העולם הבא. וימעט בדבריו, ויזהר שמא יוציא דבר מגונה על פיו. ולא ירבה מריבה עם שום אדם בעולם, ואפי' הרעו לו הרבה, ימחול על עלבונו, כדי שלא יבא לידי מריבה כלל, וכדי שלא יצא שם רע עליו, ויאמרו בני אדם, ראיתם פלוני, אע"פ שהוא זקן כמה הוא בעל דין קשה, וכמה הוא מתקוטט עם הבריות. ולא יאכל אכילה גסה, ולא ישתה עד שישתכר, שדברים אלו גנאי הם לבחורים, כ"ש לזקנים. יסתכל תמיד בישיבתו, ולא יטנף אותה במעשים המכוערים. ולא ירבה שיחה עם הנשים, שכל המרבה שיחה עם הנשים סופו בא לידי ניאוף. וארז"ל חמשה דברים אין הדעת סובלתן, ואלו הן, דל מתגאה, וזקן מנאף, ועשיר גנב, ופרנס המתגאה על הצבור, והמגרש את אשתו שנים או שלשה פעמים ומחזירה.

ואמ' החכם יעצוני כמה יועצים, והוכיחו אותי כמה מוכיחים, ולא הועילו בי תוכחות כתוכחות ימי השיבה. האירו לי מאורי השמש והירח, ולא האירו לי כאור שכלי. ונמכרתי לעבד לעבדים, ולא כבשה אותי אלא תאותי. הריעו לי אויבים ושוטנים, ולא היה לי מריע בנפשי כסכלה. הציקוני הצרות, ולא הציקתני צרה כמדה הרעה שבי. הזיקוני מזיקים, ולא מצאתי מזיק לי כלשוני. התהלכתי על הגחלים, ונכנסתי בתוך השלהבת, ולא שרפתני אש כאש חמתי במשלה בי. רדפוני צוררים, ולא הושיגוני כי אם עונותי. בחנתי מנוחות העולם, ולא מצאתי לנפשי כמנוחתה כשתעזוב המנוחות. הלכתי דרכים, וירדתי ימים, וסכנתי בעצמי, ולא מצאתי סכנה כסכנת העומד לפני המלכים. השתוממתי במדברות, ולא ראיתי שממה כשממות העוני. אכלתי משמנים, ושתיתי ממתקים, ונתחברתי לעלמות יפיפיות, ולא נעמו לי כהשקט וההבטחה. אכלתי מרורות, ושתיתי לענה, ולא טעמתי מרה כמרור מיתת הבנים. ראיתי כמה צרות וכמה טלטולין וכמה שעבודין וכמה חולאים וכמה מכות וכמה עניות, ועמדתי בכולן, ועול אשה רעה לא יכולתי לסבול. נשאתי כבדות הברזל והחול והעופרת, ולא ראיתי דבר כבד כיראת השם. תרתי בלבי איזה דבר שבו יקל הנכבד וישבור הגאוה וישפיל הרמים, ואמרתי זה הצורך. ירו בי החצים, ורגמו אותי באבנים, ולא הרגשתי כלשון הרע. לכדוני אויבי, ושמו עול ברזל על צוארי, וצמתו בבור חיי, ולא תשש כחי ולא נשתנית צורתי כאשר נשתנית בדאגה ובאבל. ראיתי כמה עשירים, ולא ראיתי עשיר כמי שהוא שמח בחלקו. עשיתי כמה צדקות. ולא ראיתי צדקה כמו המשיב אדם נכבד שנתדלדל למקומו הראשון. שמחתי במתנות מלכים, ולא ראיתי כשמחת הניצל מהם. בקשתי וחקרתי על טובות שבאדם, ולא מצאתי בו טובות כמדות הטובות.

לעולם יהיה אדם זהיר כשיזקין בתפלתו ובמעשיו הטובים. וידע כי עתו קצר וכי יומו ערב. ויתן אל לבו לעשות תשובה, וירבה בצדקות ובמצות ובגמילות חסדים. וידע וישכיל שכל מעשיו של אדם אינן נמנין אלא כשהן באחרונה. אם היה כל ימיו רשע גמור, ובאחרונה עשה תשובה, הרי הוא בן העולם הבא, ואם היה כל ימיו צדיק, ובאחרונה הרשיע, הרי זה רשע ונידון בגיהנם. לפיכך צריך לקשט עצמו, ולתקן דרכיו, וישוב בתשובה לפני הב"ה, ויתן הודאות ותשבחות לפני הב"ה, שהגיע לזקנה ולשיבה, ויתקן עצמו כל יום ויום,

כמו שהוא מתקן עצמו לפני המלך, דתנן התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין. ויעלה על לבו כל עונות שעשה, ויתחרט עליהם, ויעשה תשובה. ויהיו תמיד עוונותיו נגד עיניו, ויזכור אותם כל יום ויום, כדי לעזוב אותן וכדי לתקן את המעוות, כפקידו של מלך, שהלך בכל מדינות המלך לגבות הכסף והזהב שהיה להם חוק לתת למלך. ולאחר שגבה, אמ', עתה יקראני המלך לתת לו כספו וזהבו ולדעת מה עשיתי במדינות מלכותו, קודם שיקראני אעיין החשבון יפה, ואתקן אותו, ואחזר בו בכל עת ובכל שעה, ואם גביתי משום אדם שלא כדין, אחזירנו לו, כדי שלא ימצא בי שום דופי ולא שום עול. כך צריך אדם לעשות כשמזקין. יאמר, כבר זקנתי, ולא ידעתי יום מותי, אתקן כל ענייני בעולם הזה, כדי שלא ימצא בי הב"ה שום רשע. וירבה במצות ובזכיות בכל יכלתו, ואם התרשל בהם בימי בחרותו, יקיים אותם בימי זקנותו. משל לאדם שהיה לו כרם, ולא היה אוכל מהענבים כל זמן שהיו בכרם. כשהגיע זמן הבצירה, היה אומר לשלוחו כל יום ויום, הבא לי ענבים מן הכרם. אמ' לו שלוחו, כל ימות הקיץ לא היית אוכל מהם ועתה אתה אוכל מהם בכל יום. אמ' לו, כל ימי הקיץ הייתי אומר עדיין יש לי שהות לאכול מהם, ולא הייתי חושש לאוכלן, ועתה, כשהגיע זמן הבצירה, אם לא אוכל מהן כל יום ויום, יבצרו הכרם ולא אוכל לאכול מהם עוד. כך אם התרשל אדם במצות בימי בחרותו, כלומר עדין יש לו זמן לקיימן בימי זקנותו, יקיים אותם, מפני שהזקן כבר, ואינו יודע אם ימות היום או למחר. ואע"פ שמתים בחורים כמו זקנים, אפי' הכי יותר מצוי הוא שימותו הזקנים מן הבחורים. לפיכך צריך הזקן להרבות בתפלה ובמצות ובמעשים טובים, קודם שימות ויצא מן העולם הזה נעור ורק.

וישתדל בכל יכולתו לכבד הבריות, כדי שיהא מכובד מן הבריות, דתנן איזהו מכובד, המכבד את הבריות. והמכבד את הזקנים שכרו הרבה מאד, ומקיים מצות עשה מן התורה, שנא' מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ואחד מארבעה דברים שצוה ר' יהודה בן בתירה את תלמידיו, להיות זריזין בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, שלא לנהוג בו בזיון, ואמ' מר לוחות ושברי לוחות מונחות בארון. ומצינו שהב"ה חלק כבוד לזקנים, כדגרסי' בספרי ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. לא במקום אחד ולא שנים המקום חולק כבוד לזקנים, אלא בכל מקום שאתה מוצא זקנים הב"ה חולק להם כבוד, דכתי' לך ואספת את זקני ישראל, וכתי' וילך משה ויאספו אליו כל זקני ישראל, וכתי' ואל משה אמר עלה אלי אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל, וכתי' ויהי ביום השמיני קרא משה אל אהרן ולבניו ולזקני ישראל. ר' שמעון בן יוחאי אומר, מנין שאף לעתיד לבא המקום חולק כבוד לזקנים, שנא' וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד זקניו כבוד. נגד מלאכיו ונגד נביאיו לא נאמר, אלא נגד זקניו. והלא דברים קל וחומר, ומה אם מי שאמר והיה העולם חולק כבוד לזקנים, על אחת כמה וכמה בשר ודם שצריך לחלוק כבוד לזקנים.

וכשם שחייב אדם לחלוק כבוד לזקנים, כך חייב לחלוק כבוד לנשיאים. כדגרסי' במ' הוריות בפרק כהן המשיח, ת"ר כשהנשיא נכנס, כל העם עומדין מפניו, עד שיאמר להם שבו. כשאב ב"ד נכנס, אחד יושב ואחד עומד, עד שישב במקומו. בני תלמידי חכמים ותלמידי חכמים, בזמן שרבים צריכין להם, מפסיעין על ראשי עם הקדש. יצא לצורך, נכנס וישב במקומו. בני תלמידי חכמים, שממונין אבותם פרנסים על הצבור, בזמן שיש להם דעת לשמוע, נכנסין ויושבין לפני אביהם, אין בהם דעת לשמוע, [נכנסין] ויושבים אחורי אביהם ופניהם כלפי העם.